

The article is sanctified to the problem of continuous and successive study of safety of vital functions in higher initial establishment I - II of levels of accreditation, the methods of preparation and perfection of process of teaching of objects «are analysed Safety of vital functions of», «Basis of labour» and «Basis of ecology» protection and practical recommendations are given on perfection of process of preparation of students.

УДК 378.14(100)(477)

О.Г. Кучинська, М.В. Прис
м. Вінниця, Україна

САМОСТІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТРАДИЦІЙ І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ

Постановка проблеми. Увійшовши в третє тисячоліття, людство постало перед необхідністю пошуку ефективних шляхів розв'язання комплексу економічних, екологічних, технологічних, соціальних проблем, сама наявність яких уже наприкінці ХХ століття актуалізувала проблему якості освіти.

У доповіді міжнародної комісії з освіти для ХХІ століття, представлений ЮНЕСКО, зазначається, що «перед багатьма проблемами, котрі ставить перед нами майбутнє, освіта є необхідною умовою, для того щоб дати людству можливість просуватися вперед до ідеалів миру, свободи і соціальної справедливості. Виходячи з цього, комісія хотіла б підкреслити вирішальну роль освіти у справі розвитку особистості протягом усього її життя, а також всього суспільства» [10, с. 13].

Тому цілком природним є той факт, що у світі виникла об'єктивна потреба визначення стратегії подальшого розвитку освіти, адже саме освіта, на думку багатьох учених, політиків, економістів, громадських діячів, є найдієвішим, найперспективнішим шляхом і водночас запорукою прогресу людства. Від рівня її розвитку залежить майбутнє кожної держави, відтворення і нарощування інтелектуального, духовного й економічного потенціалу різних країн.

Існування глобальних проблем, пов'язаних із перспективами розвитку людства, зумовлює необхідність глибокого осмислення і впровадження на науково обґрунтованих засадах неперервної освіти. Усесвітньо відомий теоретик П. Лендгранд здійснює обґрунтування концепції неперервної освіти, яка вперше розглядалася на міжнародному рівні у 1965 р. на конференції ЮНЕСКО. Вічні ідеї гуманізму, покладені в основу запропонованої концепції, «розглядають людину епіцентром усієї життєдіяльності на планеті. І їй необхідно створити умови для повноцінного розвитку і всебічної діяльності впродовж усього життя на різних етапах її професійного становлення і розвитку, починаючи від вибору напряму професійної діяльності й до постпрофесійного періоду життя» [12, с. 46].

Підґрунтям для теоретичного, а пізніше і для практичного розвитку концепцій неперервної освіти стало дослідження Р.Даве, який обґрунтував принципи неперервної освіти, акцентуючи увагу на самоосвіті та самовдосконаленні [12, с. 47].

У другій половині ХХ століття в більшості європейських країн було проведено низку реформ у галузі освіти. Усі вони орієнтовані на отримання якісно нової суми знань, що має забезпечити справжню соціалізацію, мобільність, професійну конкурентоспроможність особистості на ринку праці. Про це йшлося і на Лісабонській конференції з питань розвитку європейської системи освіти (17-18 березня 2000 року). Знання стають додатковим ресурсом економічного розвитку. Отже, конкурентоспроможність знань, їх мобільність, здатність швидко реагувати на зміни у суспільстві – основні складові успіху особистості.

Нині право на працю може гарантуватися людині лише за умови безперервного самовдосконалення. Кожен мешканець Європи повинен мати право на той обсяг знань, умінь і навичок, який дозволить йому знайти роботу, а, отже, самореалізуватися в умовах глобальної економічної кризи, гострої конкуренції та безробіття. Про здобуття такої якісно нової суми

знань йдеться в документі «два десятиріччя реформ вищої освіти в Європі» [13]. Але необхідно чітко усвідомлювати те, що не будь-які знання, отримані як результат трансляції певної суми соціально-культурного досвіду суспільства, можна вважати запорукою його динамічних змін, а лише якісно нові знання, що є результатом самопізнання об'єктивного світу, культурних і етичних цінностей. Такі якісно нові знання людина набуває самостійно, і це є ще одним підтвердженням правильності думки давньогрецького філософа та педагога Сократа (469-399 до н.е.) про те, що справжніми знаннями є самостійно здобуті знання. Отже, як бачимо, самостійна діяльність – це стрижень європейських освітніх реформ.

Необхідність подібних реформ уже давно назріла і в Україні. Оскільки навколишній світ постійно змінюється, отже, змінюється і парадигма цивілізаційного процесу. І назріла необхідність дослідити проблему створення адекватних умов для самостійної діяльності майбутнього фахівця як стратегії його розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Самостійну роботу студентів досліджують на теоретичному і практичному рівнях такі учені: Н. Кузьміна, А. Ковальов, А. Усова, В. Бондаревський, А. Соловійова, Г. Герасимова, В. Керинський, Б. Єсіпов, В. Щеньов, І. Ільясов, В. Ляудіс, П. Підкасистий, Є. Белкіна, С. Зінов'єв, Р. Нізамов. Одні вчені вбачають у самостійній роботі засіб організації і виконання пізнавальної діяльності. Адже підготовка сучасного фахівця зумовлюється успішністю саме його самостійної роботи, у процесі якої формується найважливіша властивість особистості – самостійність, тобто «здатність працювати самостійно, організовувати і реалізувати свою діяльність без стороннього керівництва чи допомоги» [6, с.11]. Інші вчені ототожнюють поняття «самостійна робота» і «самоосвіта».

Мета даної статті – аналіз процесу самостійної діяльності майбутніх фахівців у контексті світової та вітчизняної науки.

Виклад основного матеріалу. Звернемося до положень Національної доктрини розвитку освіти України, документа, який визначає стратегії й основні напрями розвитку освіти у першій чверті нового століття. Щоб розв'язати поставлені стратегічні завдання, необхідно реалізувати головну мету української освіти – створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України. Слід формувати покоління, здатне навчатися впродовж життя, сприяти консолідації української нації, інтеграції України у європейський та світовий простір. Ми маємо забезпечити цілісне, системне оновлення, осучаснення у контексті тих змін, які здійснюються у всіх сферах життя, зберігаючи при цьому кращий досвід вітчизняної освіти. Якісна освіта є головною метою сучасних і майбутніх перетворень. У цьому розумінні вона має задовольнити ті вимоги, що висуває для кожної особистості швидко змінюване суспільство. Щоб підготувати людину до успішного життя в сучасному технічному світі, необхідно вміти вибрати знання, кількість яких невпинно зростає. Відомо, що тепер обсяг наукової інформації подвоюється кожні 10 років. З одного боку, знання стали більш доступними, але з іншого – жоден навчальний заклад неспроможний надати ідеальну освіту на все життя. Тобто набуття нових знань, умінь і навичок стає необхідним і обов'язковим для кожної людини впродовж усього життя. Тому останнім часом світова педагогіка значною мірою активізувала дослідження, спрямовані на створення освітньої технології, яка б розв'язала б суперечності між невпинно зростаючим обсягом знань та обмеженими можливостями мозку людини.

«Якими основними знаннями і компетентностями ми повинні озброїти сьогоdnішнього студента, якщо не знаємо, в якій країні він житиме через 5-10 років і за якою професією працюватиме? Адже на Заході людина протягом життя змінює 3-5 професій і ця тенденція прослідковується на наших теренах. Якою повинна бути мета нашої освіти? [4, с. 2].

Навчальний заклад зобов'язаний готувати молодь до діяльності (в тому числі і до діяльності суспільної, навчальної, сімейної, професійної) в широкому розумінні цього слова. Саме діяльність, а не професію намагаються зберегти люди в різних життєвих ситуаціях. Метою освіти має стати підготовка до дій» [4, с. 2].

Таким чином, можна зробити висновок, що навчальний процес потрібно переорієнтувати на формування в учнів та студентства бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями, використовувати літературу та інші джерела інформації, не порушуючи позитивних досягнень, зроблених у вітчизняній освіті. Необхідно виробити уміння критично ставитися до отриманої інформації. Тому застосування особистісно орієнтованих педагогічних технологій має неабияку цінність, оскільки таке навчання і виховання особистості є максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

Незважаючи на велику кількість літератури, присвяченої одному з найбільш складних питань психології, методики – проблемі самостійної роботи, на сьогодні все ще відсутнє чітке визначення цього поняття. Наприклад, існує чималий арсенал досліджень, які аналізують той чи інший аспекти самостійної позааудиторної діяльності студентів, утім саме дидактичне забезпечення і практика її організації ще далекі від останньої крапки у цьому питанні. Проблема полягає у тому, що саме зараз виникла нагальна необхідність досягнення якісно нового рівня організації цієї діяльності, який урахував би попередній досвід та сучасні дослідження, - зокрема стосовно «новітніх технологій» у навчанні. Розійшлися думки вчених щодо функцій самостійної роботи. Ряд учених вважає її методом навчання (Н. Кузьміна, А. Ковальов, А. Усова, В. Бондаревський та ін.). У дослідження Г. Герасимова, В. Керинського та інших самостійна робота розглядається як прийом навчання; Б. Єсіпов, В. Щеньов, І. Ільєсов, В. Ляудіс та інші називають її формою організації творчої діяльності; П. Підкасистий, Є. Белкіна вбачають у самостійній роботі засіб організації і виконання пізнавальної діяльності. Такі розходження можна пояснити складністю самого явища та його діалектичним характером, що й зумовило прагнення одних авторів розкрити особливості самостійної роботи переважно із зовнішнього боку та прагнення інших визначити внутрішню сутність, специфіку пізнавальної діяльності студентів під час виконання самостійної роботи.

У процесі дослідження було виявлено різні оцінки понять «самостійна робота», «самоосвіта», «самостійна навчальна праця», «самостійна діяльність». Продовжується наукова полеміка з двох питань: а) чи тотожні ці поняття, чи можна вживати їх як синоніми; б) якими дидактичними функціями має наділятися самостійна робота?

Деякі дослідники (С. Зінов'єв, Р. Нізамов та ін.) ототожнюють поняття «самостійна робота» і «самоосвіта», хоча кожна з цих форм пізнавальної діяльності має свої особливості. Так, самостійна робота студентів виконується у більшості випадків за завданням викладача, під його керівництвом або без такого. Зміст та обсяг самостійної роботи теж, як правило, визначаються і є обов'язковими для всіх студентів.

Самоосвіта передбачає діяльність студентів за їх власним и переконаннями у її необхідності, має систематичний і плановий характер, сприяє «поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань» [3, с. 296]. Д.Писарев свого часу зазначив, що «Справжня освіта є лише самоосвітою, і що вона починається лише з тієї хвилини, коли людина, розпрощавшись назавжди з усіма школами стає повним господарем свого часу та своїх знань» [11, с. 127].

На нашу думку, складно визначити відмінності між етапами самостійної роботи та самоосвіти. Очевидно, що самоосвіта не може відбуватися без самостійної роботи, без систематичного, самостійного набуття знань та умінь, тобто самостійна робота є засобом самоосвіти.

Як показує практика, розмова про надання переваг чи то самостійній роботі, чи то самоосвіті є безпредметною, оскільки і та, й інша мають розглядатися як компоненти «самостійної навчальної праці» [8, с. 8], і врешті-решт, самостійної діяльності як такої.

Головною метою самостійної роботи є формування самостійності як основної риси особистості. Оскільки самостійність – це риса особистості, а особистість формується в діяльності, то цілком природно припустити, що для розвитку самостійності необхідно створити адекватні умови діяльності. Термін «самостійна діяльність» видається нам більш

доцільним, оскільки передбачає систематичність проведення і різноманітність форм контролю та включає, окрім знань, умінь і навичок, мотиваційний, оціночний та інші аспекти навчання.

В основу організації самостійної діяльності покладено діяльнісну теорію учіння, оскільки багатьма дослідниками самостійна робота розглядається як специфічна форма діяльності учіння. Будь-яка діяльність реалізується за наявності суб'єкта та предмета, що перетворюється в об'єкт. У традиційній педагогіці суб'єктом вважається викладач, оскільки він змінює знання і досвід студента, навчає його. Сам студент при цьому розглядається як об'єкт навчання.

Головним у діяльності учіння є те, що суб'єктом діяльності (а не об'єктом, як у навчанні) є сам студент. На таких позиціях ґрунтується педагогіка співпраці, яка з самого початку передбачає здатність студента свідомо і цілеспрямовано діяти й отримувати при цьому адекватні до кількості та якості виконаних дій результати (вміння, знання, навички). Студент сам забезпечує перетворення предмета на об'єкт. Викладач бере участь у самостійній діяльності студента опосередковано через створені ним умови відповідно до соціально замовлення. Це одне з основних положень педагогіки співпраці, яке першочергово реалізується у площині самостійної роботи студента. За положеннями педагогіки співпраці, одним із показників діяльності викладача є створення оптимальних умов навчальної діяльності студентів. Під умовами слід розуміти фактори, які діють у навчальному процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на результати учіння [6, с. 131]. Умови діяльності студентів можуть відрізнятися і за своєю природою, і за впливом, а тому скласти їх повний перелік неможливо, хоча простежуються дві основні групи умов у навчальному процесі: а) зовнішні умови (взаємовідносини «викладач – студент», об'єктивність оцінки навчальної праці, місце навчання, приміщення і клімат, постійність робочого місця та його оснащеність, тощо); б) індивідуальні умови (стан здоров'я, риси характеру, досвід, знання, вміння, навички, позитивна мотивація, переживання успіху тощо).

Організацію самостійної діяльності можна розглядати як одну з характеристик умов навчальної праці студентів. У цьому випадку це «процес перетворення систем усіх елементів організаційно-психологічної структури навчальної діяльності, що забезпечує необхідні зовнішні умови самостійної роботи відповідно до індивідуальних особливостей студента для досягнення головної мети – формування його самостійності» [6, с. 131]. Результатом організованої самостійної діяльності студента повинна стати система як організоване багатокомпонентне ціле, у якому важливішою є взаємодія частин, а кожна частина окремо.

Таким чином, діяльність реалізується за наявності суб'єкта і об'єкта, але лише «факт такої наявності ще не забезпечує їхню взаємодію і, отже, не веде ще до функціонування системи «учень – предмет». Остання починає діяти лише тоді, коли у суб'єкта виникає ставлення до предмета, який у цьому разі стає об'єктом. Це ставлення і є першоосновою діяльності» [2, с. 22].

У нашому випадку система «студент (суб'єкт) – інформація, знання, навчальний предмет (об'єкт діяльності суб'єкта) забезпечує процес пошуку істини шляхом самостійного вирішення проблеми. Виконання певного завдання починається з виникнення протиріччя між знанням і незнанням, а потреба перебороти бар'єрне знання – це важливий мотивуючий фактор діяльності суб'єкта. Бажання мати, оволодіти, досягти становить зміст потреби» [7, с.12]. Якщо предмет потрапляє у сферу таких потреб, то вони стають мотивацією до його засвоєння. Мотивація як така являє виключний інтерес для викладача як «провідний фактор регуляції активності особистості, її поведінки та діяльності» [1, с. 183], оскільки не можна реально налагодити будь-яку педагогічну взаємодію зі студентами без урахування можливостей його мотивації.

Потреба інтелектуальної діяльності ефективніше реалізується у процесі самостійного нагромадження знань. Саме тут слід шукати найбільш відповідальну ланку викладача. Необхідно враховувати, що студенту не завжди вдається мобілізувати себе на самостійне оволодіння новими знаннями: не вистачає самодисципліни, вміння організовувати свої заняття. Роль і покликання викладача – допомогти мобілізувати студента на рівні

усвідомленої необхідності пошуку нового. Викладач має виступати не стільки як транслятор наукової інформації, а, перш за все, як організатор навчально-пізнавальної діяльності студента. Він організовує самостійну позааудиторну роботу, створює інформаційно-методичне забезпечення, контрольне виконання завдання. Ефективність навчального процесу «значно підвищиться, якщо майстерність викладача навчати буде помножена на майстерність студентів учитися» [5, с. 9]. А «майстерність учитися», на наш погляд, неможлива без навичок самостійної позааудиторної діяльності під керівництвом викладача. Таке керівництво передбачає об'єктивну необхідність пошуку. Метою і результатом такого пошуку стане якісне засвоєння теоретичного матеріалу, упорядкування системи умінь та навичок.

Висновки. Отже, дослідження проблеми створення адекватних умов самостійної діяльності важливе і потребує подальшого детального теоретичного обґрунтування. Інтегрований підхід до термінологічного осмислення базового поняття у сучасних наукових дослідженнях є, на нашу думку, чинником, який сприяє його осучасненню.

Література:

1. Бордовская Н.В. Педагогика : учебник для вузов / Н.В.Бордовская, А.А.Реан. – Санкт-Петербург, Москва, Харьков, Минск, 2001. – 304 с.
2. Вишневський О.В. Діяльність учнів на уроці іноземної мови / О.В.Вишневський. – К., 1989. – 224с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 296с.
4. Домінський О.С. Готувати до діяльності / О.С. Домінський // Фахівець. - 2012. - №1. – С.2.
5. Каспарова О. О самоконтроле студентов в учебном процессе / О.Каспарова. – М., 1987. – 185с.
6. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В.А.Козаков. – К., 1990. – 246 с.
7. Мухаметзянова Г.В. Самостоятельная работа студентов в вузе / Г.В.Мухаметзянова // Педагогика высшей школы. – Казань, 1985. – 218с.
8. Наумченко И.Л. Самостоятельный учебный труд студентов / И.Л. Наумченко. – Саратов, 1983. – 148с.
9. Національна доктрина розвитку освіти України У ХХІ столітті // Освіта України . – 2002. – 23 квітня.
10. Образование : сокрытое сокровище : Доклад Международной комиссии по образованию для ХХІ века, представленный ЮНЕСКО. – Женева : Изд-во ЮНЕСКО, 1997. - 297с.
11. Писарев Д.И. Реалисты //Сочинение : В 4 т. – Т.3. - М., 1956. –С. 7- 139.
12. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція // Професійна освіта в зарубіжних країнах : Порівняльний аналіз : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало, В.А. Кудіна. – Київ, 2002. – С. 40- 52.
13. Two decades of Reform in Higher Education in Europe.- 1980// <http://www.eurudiceorg>.

Досліджується проблема створення адекватних умов для самостійної діяльності як стратегії розвитку майбутнього фахівця. Робиться спроба теоретичного осмислення базових понять.

Ключові слова: самостійна діяльність, самоосвіта, самостійна робота, суб'єкт навчання, об'єкт навчання.

Исследуется проблема создания адекватных условий для самостоятельной деятельности как стратегии будущего развития специалиста. Делается попытка теоретического осмысления базовых понятий.

Ключевые слова: самостоятельная деятельность, самообразование, самостоятельная работа, субъект обучения, объект обучения.

The article is devoted to the problem of adequate condition for the independent activity as a strategy of future specialists development. The problem of terminological comprehension of the basic notions is also treated here.

Keywords: independent activity, self-education, independent work, subject education, object education.